ЕКУМЕНІЗМ

Василь Тучапець
Івано-Франківська теологічна академія

Розвиток екуменічного руху в Православних Церквах

Здебільшого сьогодні панує загальна думка, що православ'я вороже ставиться до будь-яких форм екуменізму, що екуменічний рух — це процес, який є чужим істинно православній вірі. Деякі фундаментально налаштовані православні середовища (особливо певні монастирські осередки) безпосередньо самі пропагують означену ідею. Однак було б великою помилкою вважати, що з цією думкою ототожнюється весь православний світ, оскільки багато православних богословів від світанку екуменічного руху по сьогодні зробили визначний внесок в його розвиток. Тож можемо навіть казати про історію розвитку екуменічного руху в православ'ї.

Її початки слід було б датувати 1902 роком. Саме цього року константинопольський патріарх Йоахім III в своїй енцикліці висловив потребу започаткування руху, що прямував би до зближення всіх християн. Ця ініціатива в 1904 року була ще більш поглиблена в патріаршому зверненні Йоахіма III до всіх Православних Церков. З наведеного бачимо, що якщо початки екуменічного руху в християнстві датуються 1910 роком (Місійною Конференцією Протестантських Церков в Единбурзі), то православний світ випереджає ці початки на ціле десятиліття. І це є знаменним, і це не слід приховувати. Як бачимо, титул «екуменічний», який від часів Отців Церкви для Константинопольського Патріархату має значення вселенського, на початку XX ст., можна сказати, поширюється аспектом церковно-екуменічним.

Що більше: 1920 року Константинопольський Патріархат звернувся до всіх християнських Церков з пропозицією спільного примирення з метою пошуку єдності та спроби встановити «лігу (братство) між Церквами»[1]. Для багатьох православних богословів це рівнозначно ідеї створення Світової Ради Церков, яка народилась 1948 року та до якої Православні Церкви вступили 1961 року.

Це православне Послання 1920 року було написане від імені всього Константинопольського Патріархату (*в цей час патріарший престіл в Константинополі був вакантний*). У Посланні пропонуються два заходи, які значною мірою спричинилися б до примирення: необхідними та обов'язковими є, по-перше, усунення в Церквах та заборона всіх видів взаємної недовіри й гіркоти, що постають

© Тучапець Василь

внаслідок тенденцій у деяких з них переманювати й навертати віруючих інших конфесій; по-друге, відновлення щирості й довіри між Церквами. Його екуменічний характер викликає захоплення та подив. Екуменічні пропозиції цього Послання до сьогодні залишаються актуальними та так бажаними. Наприкл.:

1) прийняти єдиний календар для святкування головних християнських свят усіма Церквами в один і той самий час;

2) налагодити стосунки між богословськими школами і професорами богослов'я, а також обмін богословськими та еклезіологічними поглядами та іншими працями, опублікованими кожною Церквою;

3) налагодити обмін студентами семінарій різних Церков з метою подальшого взаємного пізнання;

4) скликати загальнохристиянські конференції з метою вивчення питань, що становлять взаємний інтерес для всіх Церков;

5) організовувати на базі семінарій та видавництв глибокі й неупереджені історичні дослідження віровчительських розбіжностей[2].

Слід зазначити, що ми говоримо про офіційно задокументовані екуменічні факти, бо якщо говорити про православних прекурсорів екуменічного руху, то потягом всієї історії її розвитку були постаті, які високо зносились понад внутрішніми поділами християнських Церков із великим прагненням відновлення єдності Святих Божих Церков.

Якщо повертатись до безпосередньої історії розвитку екуменічного руху в православ'ї, то її членство спочатку було вибірковим та індивідуальним. Найбільшу зацікавленість та активність викликала сама екуменічна вітка «Віра та церковний устрій». Коли 1920 року в Женеві відбулась перша конференція цього доктринального напрямку, то в її засіданнях взяли участь представники більшості Православних Церков. Подібно і в наступних засіданнях (Стокгольм 1925, Лозанна 1927, Единбург 1936, Оксфорд 1937) православні представники брали досить активну та корегуючу роль, при цьому завжди із ідеями конструктивної критики.

Коли в 1948 році було заплановано в Амстердамі створення Всесвітньої Ради Церков, то із пропозицією членства в ній були запрошені також Православні Церкви. Перш ніж відповісти на це запрошення, більшість Православних Церков провела спільне засідання в Москві в 1948 р., де після обговорення було сформовано православну резолюцію «Екуменічний рух і Православна Церква» (Москва 1948)[3]. В цій резолюції зазначалось, що Православні Церкви на даний час утримуються від вступу в цей екуменічний орган, бо найперше бачать спокусу перетворити його на одну «Екуменічну Церкву». Окрім цього, екуменізм відходить від ідеї цілком еклезіально-доктринальної, а спрямовується в русло більш соціально-політичне. Це було православне свідчення того, що тимчасово Православні Церкви

утримуються від вступу з надією оздоровлення у Всесвітній Раді Церков певних неприйнятних для православ'я ідей та факторів.

Коли екуменічна ситуація більш прояснилася всередині Всесвітньої Ради Церков (на основі еклезіальної декларації 1950 р. «Церква, Церкви та ВРЦ» (Торонто 1950) та більшість Протестантських Церков прислухалася до голосу та бачення Православних Церков, то це в цілому створило сприятливий ґрунт для входження Православних Церков у Всесвітню Раду Церков на її асамблеї в Нью Делі 1961 року. Участь православ'я у Всесвітній Раді Церков відразу позначилась на поглибленні доктринальної основи екуменізму поряд із христологічним, тринітарним аспектом, який для східних християн відіграє вирішальну роль їхнього православного вірування. З приходом православ'я у ВРЦ її «догматична основа» становить: «Всесвітня Рада Церков є спільнотою Церков, які, згідно зі Святим Письмом, визнають Господа Ісуса Христа як Бога та Спасителя, а тому прагнуть здійснювати разом своє спільне покликання на славу одного Бога Отця, Сина і Святого Духа»[4].

І хоча існує думка, що Православні Церкви часто займають стисло традиційний та критичний підхід до нових проявів екуменічного руху, в більшості випадків власне участь православ'я вберігала та вберігає екуменічний рух від різного роду надолужень та не властивих християнству позицій. Такою є відповідь православних богословів на закид прогресивних протестантських екуменістів.

Мету своєї присутності у Всесвітній Раді Церков, як і свою участь в екуменічному русі в цілому, Православна Церква бачить у вираженні *православного свідоцтва*. Це найперший та найважливіший екуменічний принцип православ'я стосовно екуменізму. Суть цього свідоцтва полягає у збереженні та представленні всім християнам Євангельської та Апостольської Традиції, навчанні Вселенських та Помісних Соборів та Отців Церкви. Як сказано в документі Третього Передсоборового Всеправославного Зібрання «Ставлення Православної Церкви до християнського світу (Шамбезі 1986)»:

«В останні роки Православна Церква дійсно вступила в богословський діалог з багатьма християнськими Церквами та віровизнаннями, бо в такий спосіб вона несе активне свідоцтво про свої духовні скарби всім, хто знаходиться поза її границями, маючи об'єктивну ціль — підготувати шлях до єдності»[5].

Іншими словами, це православне свідоцтво, це метод, завдяки якому і на основі якого Православна Церква будує єдність із іншими Церквами. Ознайомлюючи інших з Традицією Церкви, православ'я тим самим визнає, що тільки при збереженні цієї Традиції та прийнятті її іншими можливе будування єдності з ними. Офіційна участь православ'я в екуменізмі не є чимось надзвичайно революційним чи зрадою православ'я. Навпаки, як засвідчують всеправославні

документи, це актуальна форма, завдяки якій Православна Церква реалізує бажання Христа про єдність Святих Божих Церков.

Другою офіційною екуменічною позицією Православної Церкви є визнання поряд із протестантською категорією «екуменізму в просторі» православної категорії «екуменізму в часі». Батьком цієї концепції визнається визначний православний богослов о. Г. Флоровський, який у 1954 році під час Асамблеї ВРЦ в Евастон (1954) вперше виразив постулат про «екуменізм в часі». В 1961 році Православні Церкви, входячи у Всесвітню Раду Церков, визнали за невід'ємний елемент їхньої участі в цій спільноті врахування поряд із категорією «екуменізму в просторі» саме категорії «екуменізм в часі»[6]. Якщо перша спрямована на охоплення християн всіх конфесій та територій екуменічною діяльністю і побудову з ними єдності, то православ'я поряд із цим висуває умову узгодження та перебування в єдності віри із Нероздільною Церквою Першого Тисячоліття, перебування в єдності віри із Апостольською Традицією та Церквою Вселенських Соборів та Отців Церкви.

Якщо ж говорити про «екуменізм у просторі», то і тут Православна Церква має сьогодні деякі зауваження у зв'язку з тим, що він на площині Всесвітньої Ради Церков набрав у 80-х роках особливо «горизонтального» напрямку, іншими словами, соціально-політичного характеру, тимчасом як залишається недооціненим «вертикальний» напрямок (Церква-Бог).

Окрім екуменічних відносин в рамках ВРЦ, Православна Церква провадить безпосередні двосторонні богословські діалоги із Християнськими Церквами. Так, найбільш позитивним та найближчим вважається започаткований в 1985 р., діалог Східних Православних Церков із Давніми Східними Церквами, які свого часу не прийняли рішень Ефеського та Халхедонського Соборів. Окреме місце займає діалог із Католицькою Церквою, який розпочався від 1979 р. (*детальніше буде висвітлений в одній із наступних лекцій*). Окрім цього, в рамках спільних богословських комісій Православна Церква провадить діалог із Англіканською Церквою (від 1976 р), старокатоликами (від 1975 р.) та деякими протестантськими Церквами (Світовою Лютеранською Федерацією (від 1981 р.), Світовим Альянсом Реформаторських Церков (від 1986 р.). На жаль, більшість тих богословських діалогів лише розпочато та частково призупинено в останній декаді XX ст. через виникнення нової екуменічної ситуації поміж Церквами Сходу та Заходу.

Слід також сказати декілька слів про безпосередні великі православні екуменічні постаті XX століття, якими визнаються Г. Флоровський та Н. Нісіотісс. Перший був представником у діаспорі російської богословської школи. Флоровський понад 50 років брав активну участь в екуменічному русі від його початків (від 1926 по 1979), приготувавши шлях для вступу Православних Церков у ВРЦ. Він був членом комісії «Віра і церковний устрій», членом центрального комітету Всесвітньої

Ради Церков. Саме йому належить сформування всеправославної позиції щодо аспекту «екуменізм в часі».

Другий – представник грецької богословської школи – багато років займав керівні посади у Світовій Раді Церков та в Екуменічному Інституті в Боссе (біля Женеви). Висунув ідею пневматологічної еклезіології, яка створює великі можливості в екуменічному богослов'ї. Незаперечним є той факт, що цілу плеяду визначних православних богословів та мислителів початку XX століття можна назвати великими прекурсорами екуменізму. Серед них О. Хом'яков, С. Булгаков, М. Бердяєв, Н. Афанасьєв, Г. Алевизатос та багато інших. Так, наприклад, в час «холодної війни» поміж православ'ям та католицизмом богослов із великої літери С. Булгаков у 1933 році пише екуменічно-богословську статтю із парадоксальною назвою «Про реальну єдність розділеної Церкви у вірі, молитві та Св. Тайнах»[7]. Ці постаті випереджали час і готували Православну Церкву до нового сприйняття тих, хто не знаходився в її лоні.

Рівночасно наша епоха має новітню плеяду православних екуменічних богословів. Серед них слід було б згадати грецького богослова Йоана Зізіуласа, американських богословів Джона Менендорфа та Олександра Шмемана, польського богослова Єжи Клінгера, сучасного французького православного богослова Олів'є Клемана.

Повертаючись до проблематики сучасної кризи екуменізму, слід зазначити, що Православні Церкви в діалозі із Протестантськими на площині Всесвітньої Ради Церков часто потребують підтримки з боку Католицької Церкви, думка якої нерідко є ідентичною православ'ю (напр., стосовно рукоположення жінок). На жаль, сьогодні Католицька Церква залишається стороннім спостерігачем ситуації, в якій опинилася Всесвітня (Екуменічна) Рада Церков, у зв'язку із тим, що Католицька Церква так і не спромоглася завершити процес членства в цій спільноті. І, як наслідок, поміж прогресуючим модерним протестантизмом та більш традиційним частково фундаментальним православ'ям бракує третьої сторони, яка б злагіднила ці крайні позиції. Часто від середини 90-х років XX ст. можна почути, що Православні Церкви розчаровані участю у Всесвітній Раді Церков, та навіть звучать думки про бажання виходу із цього екуменічного органу. На цю тему відбулась навіть міжправославна зустріч всіх канонічних Православних Церков у 1998 році в Салоніках (Греція) на тему «Оцінка нових факторів у відношенні поміж Православ'ям та екуменічним рухом»[8]. У спеціальному спільному документі Православні Церкви зазначили: «православна участь в екуменічному русі завжди основувалась і основується на Православній Традиції, на рішеннях Священних Синодів Помісних Православних Церков і всеправославних зустрічей» (п. 5). Тому офіційні делегати цієї всеправославної зустрічі «одностайно засудили ті групи розкольників, а також певні екстремістські групи всередині Помісних

Православних церков», які використовують тему екуменізму для критики церковного керівництва та підриву його авторитету, прагнучи тим самим викликати незгоди та розколи в Церкві. На підтримку своєї несправедливої критики вони використовують неправдиві матеріали та дезінформацію (п. 4)[9].

Усвідомлюючи свою місію в християнському світі, Православні Церкви висловили бажання та готовність будувати і надалі єдність поміж християнами, однак вказали на ряд негативних факторів, які дискредитують екуменічний рух. Як зазначається в цьому документі:

«Проте в цей же час мають місце певні тенденції в деяких протестантських членах Ради, які відображаються в дискусіях ВРЦ, але є неприйнятні для православних. На багатьох засіданнях ВРЦ православні змушені брати участь в дискусіях із питань, які цілковито чужі їхній традиції. На сьомій Асамблеї в Канберрі 1991 року і на засіданнях Центрального комітету після 1992 року православні делегати займали рішучу позицію проти інтеркомунії з неправославними, проти інклюзивної мови, рукоположення жінок, прав сексуальних меншин і певних тенденцій до церковного синкретизму. Їхні (*йдеться про православних делегатів* — В.Т.) заяви по цих питаннях вважались заявами меншості (*в силу цього, що православні у ВРЦ є в меншості стосовно протестантів* — В.Т.) і як такі не могли вплинути на процедуру та моральний характер ВРЦ» (п. 9)[10].

На основі вище наведених негативних факторів у цьому ж всеправославному документі зазначається:

«Отож, ми заявляємо, що нинішні форми православного членства в ВРЦ нас більше не задовольняють. Якщо структури ВРЦ не зміняться радикально, інші Православні Церкви також вийдуть із ВРЦ, як це зробила Грузинська Православна Церква» (п. 14)[11].

Слід зазначити, що частково голос православних почуто та створено в рамках ВРЦ спеціальну комісію з відносин із православними, яка покликана розглянути нові умови та пропозиції Православ'я щодо реформування ВРЦ.

Власне 90-ті роки XX століття стали переломними у зворотний бік для православ'я стосовно до екуменічного руху. З одного боку, екуменічний рух православних з Католицькою Церквою був призупинений внаслідок, як вважають православні, односторонніх дій Рима щодо відновлення Східних Католицьких Церков та прозелітичної діяльної Католицької Церкви на традиційно православних територіях. Із другого боку, екуменічний рух православних із протестантами був призупинений внаслідок введення останніми багатьох нововведень (див. вище), а також прозелітизму щодо східних християн. Все це в сукупності послужило сильним поштовхом до негативного ставлення всередині православ'я до екуменічних ідей та висунення фундаментальними середовищами ідеї, що екуменізм — це новітня єресь XX століття. Все це в цілому вплинуло на

те, що Православні Церкви, з огляду на негативні настрої всередині своїх Церков, частково обмежили деякі форми екуменічної діяльності та зайняли вкрай негативну позицію щодо спільних екуменічних молитов.

[1] До Церков Христа Повсюдно. Послання Вселенського Патріархату 1920 р.// Знаки часу. – С. 176.

[2] Детальніше про це див.: Ibidem, с. 175.

[3] Резолюция по вопросу «Экуменическое движение и Православная Церковь» // Православие и экуменизм. Документы и материалы 1902-1998 // Отдел Внешних Церковных Сношений Московского Патриархата, 1999. – С. 189-191.

[4] Конституція Екуменічної Ради Церкви, цит за: KARSKI K., Światowa Rada Kościołów // KChJ. – С. 297.

[5] Отношение Православной Церкви к прочему христианскому миру. Решение Третьего Предсоборного Всеправославного совещания (28 октября – 6 ноября 1986 года, Шамбези) // Православие и экуменизм. – С. 362.

[6] Заявление православных участников III Ассамблеи Всемирного Совета Церквей (Нью Дели, 1961) // Православие и экуменизм. – С. 250.

[7] Булгаков С. У кладезя Иякова (Йо 4, 23). О реальном единстве разделенной Церкви в вере, молитве и Таинствах // Православие и экуменизм. – С. 116-147.

[8] Прикінцевий документ міжправославної зустрічі: «Оцінка нових фактів у стосунках між православ'ям та екуменічним рухом» (Салоніки, 29 квітня – 2 травня 1998 р.) // Знаки часу. – С. 276-278.

[9] Ibidem, с. 277

[10] Ibidem, с. 277.

[11] Ibidem, с. 278.

Список використаних джерел

1. До Церков Христа Повсюдно. Послання Вселенського Патріархату 1920 р.// Знаки часу. – С. 174-176.

2. Прикінцевий документ міжправославної зустрічі: «Оцінка нових фактів у стосунках між православ'ям та екуменічним рухом» (Салоніки, 29 квітня – 2 травня 1998 р.) // Знаки часу. – С. 276-278.

3. Клінгер Є. Православ'я і екуменізм // *Сопричастя.* – Львів, 1996. – № 3-4. – С. 154-168.

4. Сабев Т. Православные Церкви во Всемирном Совете Церквей // Православие и экуменизм. Документы и материалы 1902-1998 / Отдел Внешних Церковных Сношений Московского Патриархата, 1999. – С. 385-398.

Рукопис наукової статті надійшов до редакції «Доброго Пастиря» 08.10.2010 р.